

"OILA VA GENDER" ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT, GENDER VA OILA

xalqaro ilmiy jurnali

*Society, Gender and Family in
Central Asia*
international academic peer reviewed journal

*Общество, гендер и семья в
Центральной Азии*
международный научный рецензируемый журнал

2024/4 (13)

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining 2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli "Ommaviy axborot vositasi davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi to'g'risida guvohnoma"si olingan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar RO'YXATI (2019)ga pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun ilmiy maqolalar e'lon qilinishi mumkin bo'lgan jurnal sifatida ro'yxatga olingan.

DOI: 26739/2118-9998

ISSN 2049-3630

TOSHKENT

TAHRIR HAY'ATI RAISI:

EGAMBERDIYEVA Nodira Melibayevna (*Bosh muharrir*) – *pedagogika fanlari doktori, professor.*

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI:

NARBAYEVA Tanzila Kamalovna – *sotsiologiya fanlari doktori, professor.*
SAIDOVA Galina Karimovna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
SHOUMAROV G'ayrat Baxramovich – *psixologiya fanlari doktori, professor.*
ABDURAMANOV Xamid Xudaybergenovich (*Bosh muharrir o'rinbosari*) – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
BEKMURADOV Adham Sharipovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
MA'RUFOVA Gulnora Mahmudovna – *Oliy Majlis Senatining Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasi a'zosi, senator.*
MUSURMANOVA Aynisa Musurmanovna – *pedagogika fanlari doktori, professor.*
RAHIMOVA Nigina Xayrullayevna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
SAIDOV Akmal Xolmatovich – *yuridik fanlari doktori, professor.*
YAKUBJANOVA Dilobar Batirovna – *pedagogika fanlari doktori, dotsent.*
TASHMUXAMEDOVA Diloram Gafurjanovna – *tibbiyot fanlari nomzodi.*
ZOXIDOV Azamat Azamjonovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
ZIYAYEV Azamad Xamidovich – *tarix fanlari doktori, professor.*
ABDUSAMATOV Xasanboy Usmonjon o'g'li – *psixologiya fanlari doktori.*
TO'RAQULOV Ulug'bek Xolbutayevich – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Эгамбердиева Нодира Мелибаевна (*Главный редактор*) – *доктор педагогических наук, профессор.*

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Нарбаева Танзила Камаловна – *доктор социологических наук, профессор.*
Сандова Галина Каримовна – *доктор экономических наук, профессор.*
Шоумаров Гайрат Бахрамович – *доктор психологических наук, профессор.*
Абдураманов Хамид Худайbergenovich (*Заместитель главного редактора*) – *доктор экономических наук, профессор.*
Бекмуратов Адхам Шарипович – *доктор экономических наук, профессор.*
Маъруфова Гулнора Махмудовна – *сенатор, член Комитета Сената Олий Мажлиси по вопросам женщины и гендерного равенства.*
Мусурманова Айниса Мусурмановна – *доктор педагогических наук, профессор.*
Рахимова Нигина Хайруллаевна – *доктор экономических наук, профессор.*
Сандов Акмал Холматович – *доктор юридических наук, профессор.*
Якубжанова Дилобар Батировна – *доктор педагогических наук, доцент.*
Ташмухамедова Дилорам Гафуржановна – *кандидат медицинских наук.*
Зохилов Азамат Азамjonovich – *доктор экономических наук, профессор.*
Зияев Азамат Хамидович – *доктор исторических наук, профессор.*
Абдусаматов Хасанбой Усмонjon угли – *доктор психологических наук.*
Туракулов Улугбек Холбутаевич – *доктор философии педагогических наук (PhD)*

THE CHAIRMAN OF THE EDITORIAL BOARD:

Egamberdiyeva Nodira Melibayevna
(*Editor-in-Chief*) – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*

MEMBERS OF THE EDITING BOARD:

Narbayeva Tanzila Kamalovna – *Doctor of Sociological sciences, Professor.*
Saidova Galina Karimovna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Shoumarov Ghayrat Bakhramovich – *Doctor of Psychological sciences, Professor.*
Abduramanov Khamid Khudaybergenovich (*Deputy Editor-in-Chief*) – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Bekmuradov Adkham Sharipovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Marufova Gulnora Makhmudovna – *Senator, Member of the Senate Committee of the Oliy Majlis on Women and Gender Equality.*
Musurmanova Aynisa Musurmanovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*
Rakhimova Nigina Khayrullayevna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Saidov Akmal Kholmatovich – *Doctor of Juridical sciences, Professor.*
Yakubjanova Dilobar Batirovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Associate Professor.*
Tashmukhammedova Diloram Ghafurjanovna – *Candidate of Medical sciences.*
Zokhidov Azamat Azamjonovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Ziyayev Azamad Khamidovich – *Doctor of Historical sciences, Professor.*
Abdusamatov Khasanboy Usmonjon ugli – *Doctor of Psychological Sciences.*
Torakulov Ulugbek Holbutayevich – *Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD)*

XALQARO TAHRIR HAY'ATI:

Doktor Rashmini Koparkar,
Rossiya va Markaziy Osiyoni o'rganish markazi dotsenti
Xalqaro tadqiqotlar maktabi,
Javoharlal Neru universiteti,
Nyu-Dehli, Hindiston

Artamonova Yekaterina Iosifovna,
Chelyabinsk davlat madaniyat instituti,
pedagogika fanlari doktori, professor

Doktor Priti Kesavan,
Texnologiya fakulteti boshlig'i,
London biznes va moliya maktabi,
Singapur

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Доктор Рашмини Копаркар,
Доцент Центра исследований России и Центральной Азии,
Школа международных исследований,
Университет Джавахарлала Неру,
Нью-Дели, Индия

Артамонова Екатерина Иосифовна,
Челябинский государственный институт культуры,
доктор педагогических наук,
профессор

Доктор Прити Кесаван,
Руководитель Технологического факультета
Лондонская школа бизнеса и финансов, Сингапур

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:

Dr. Rashmini Koparkar
Assistant Professor
Centre for Russian and Central Asian Studies
School of International Studies
Jawaharlal Nehru University
New Delhi, India

Artamonova Yekaterina Iosifovna
Chelyabinsk State Institute of Culture
Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor

Dr. Preethi Kesavan
Head, School of Technology
London School of Business and Finance, Singapore

SOTSILOGIYA

Zaitov E.X. O‘zbekistonda mahalla institutining mustaqillik yillaridagi rivojlanishi.....	4
Imomnazarov H.I. Yosh oilalarda ijtimoiy munosabatlar: muammolar va ularning yechimi	9
Usmonova R.M. Xotin-qizlarning norasmiy bandligini ijtimoiy jihatdan tadqiq etishdagi ilmiy yondashuvlar	15
Abdiraimova Sh.A. Uzoq umr ko‘ruvchilarga xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirish yo‘nalishlari	22

OILA VA JAMIYAT

Saydivaliyeva X.X. “Ayollar huquqlari” va “gender tengligi” tushunchalari: o‘zaro munosabat va farqlar.....	29
Abdullaxo‘jayev A. Ibrat matbaachiligining vujudga kelishi va jadid g‘oyalarining yoyilishidagi ahamiyati.....	37
Xolmuratova M.M. O‘smirlarning pulga bo‘lgan munosabatida jamiyatning ijtimoiy-psixologik ta’siri.....	45
Hashimova G.I. Harbiy xizmatchilarning ijtimoiy-huquqiy himoya qilishning faol shakllari va ijtimoiy-huquqiy himoyasi tizimi.....	50
Sattarova Sh.Q. Pedagoglar faoliyatida pozitiv fikrlashning ilmiy-nazariy asoslari	55

PSIXOLOGIYA

Mahkamova D.B. Xotin-qizlar professional ijtimoiy moslashuvining psixologik aspektlari.....	60
Ishonkulova N.I. Oilaviy munosabatlarda destruktiv nizolar namoyon bo‘lishining psixologik xususiyatlari	68
Askarova G. Development of coping behavior	73
Nazarova M.Y. Zo‘ravonlikka uchragan ayollarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari.....	77
Jumabekov Z.X. G‘arb faylasuflari qarashlarida hasad muammosining o‘rganilganlik holati.....	83
Sadullayeva J.I. Tadqiqotlarda ayollar migratsiyasining oilaviy munosabatlarga ta’siri o‘rganilganligi.....	90

PEDAGOGIKA

Mavlonov B.B. O‘smirlarning hushyorlik va ogohlik fazilatlarini rivojlanishida oiladagi tarbiya usullarining o‘rni.....	94
Nomozova O‘.A. Oilada er va xotin nutqidagi gender jihatlarining oilaviy munosabatlarga ta’siri	100
Qurbonova B.N. Mustaqil ta’lim jarayonida talabalarning ijodkorligini shakllantirish	105
Axmedova D.X. Interfaol ta’lim jarayonida rag‘batlantirishning gender yondashuvi va uning o‘ziga xos xususiyatlari.....	111
Yakubov O.T. Farzand tarbiyasida ota-onaning asosiy vazifalari va funksiyalari	119

ILMIY YANGILIKLAR VA TAHLILLAR

Abdulazizova N.B. Ayollarning pensiya ta’minoti masalasini yechish yo‘llari: ilg‘or tajriba va zamonaviy tendensiyalar.....	124
--	-----

Zaitov Elyor Xolmamatovich,
Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti
"Sotsiologiya" kafedrasida dotsenti (PhD)
e-mail: e.zaitov@nuu.uz

O'ZBEKISTONDA MAHALLA INSTITUTINING MUSTAQILLIK YILLARIDAGI RIVOJLANISHI

Annotatsiya. Maqolada mustaqillik yillarida O'zbekistonda mahalla institutining rivojlanishi, uning mahalliy o'zini o'zi boshqarish tizimidagi noyob roli hamda ijtimoiy barqarorlik va demokratiyani ta'minlashdagi ahamiyati ko'rib chiqiladi. Mahalla ananaviy qadriyatlar boshqaruvining zamonaviy talablari bilan uyg'unlashtirgan, davlat va jamiyat o'rtasidagi aloqa rolini o'taydigan noyob ijtimoiy institut sifatida taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: mahalla, ijtimoiy institut, davlat, fuqarolar, xalq, tahlil, boshqaruv, qadriyatlar, oila, jamoa, ijtimoiy adolat, urf-odatlar, mustaqillik.

Аннотация. В статье рассматривается развитие института махалли в Узбекистане в годы независимости, его уникальная роль в системе местного самоуправления и значение в обеспечении социальной стабильности и демократии. Махалла представлен как уникальный социальный институт, сочетающий в себе традиционные ценности с современными требованиями управления, играющий роль связующего звена между государством и обществом.

Ключевые слова: махалля, социальный институт, государство, граждане, народ, анализ, управление, ценности, семья, сообщество, социальная справедливость, обычаи, независимость.

Annotation. The article examines the development of the mahalla institution in Uzbekistan during the years of independence, highlighting its unique role in the local self-governance system and its significance in ensuring social stability and democracy. Mahalla is presented as a unique social institution that combines traditional values with modern management requirements, serving as a bridge between the state and society.

Keywords: mahalla, social institution, state, citizens, people, analysis, management, values, family, community, social justice, customs, independence.

Kirish. O'zbekistonda mahalla instituti mustaqillik yillarida muhim ijtimoiy institut sifatida qayta tiklanib, mamlakatning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy rivojlanishida muhim o'rin tutadigan tuzilma sifatida shakllandi. Mahalla nafaqat jamiyatdagi turli qatlamlarni birlashtiruvchi institut, balki davlat va fuqarolar o'rtasidagi bog'lovchi bo'g'in sifatida ham namoyon bo'ldi. O'zbekistonda mahalla "fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi" sifatida ilmiy va huquqiy

kategoriya bo'lib, mamlakatning siyosiy-ijtimoiy tizimida muhim o'rin tutadi. Mahalla mustaqil tuzilma sifatida faoliyat yuritib, xalqqa eng yaqin ijtimoiy institut sifatida jamiyat manfaatlarini himoya qilish, muammolarini joyida hal qilish hamda aholi va davlat o'rtasida ko'prik vazifasini bajaradi.

Mahalla xalq demokratik institutlarining asosiy namunasi sifatida xalqning ehtiyojlariga xizmat qilish va uning manfaatlarini himoya qilishda muhim

o‘rin tutadi. Shu bois mahalla nafaqat ijtimoiy institut, balki ijtimoiy adolat va birdamlikning ramzi sifatida ham ko‘riladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyev mahalla tizimi O‘zbekistonning noyob va xalqchil instituti ekanini ta’kidlab, uning jamiyatdagi ahamiyatini doimo yuqori baholaydi. Uning fikricha, mahalla davlatning tayanchi bo‘lib, mahalla obod bo‘lsa, mamlakat ham obod bo‘ladi. Shuningdek, Prezident mahalla tizimini dunyoda o‘xshashi yo‘q, xalqchil xususiyatga ega institut sifatida ta’riflaydi. Uning ta’kidlashicha, mahalla fuqarolarning muammolarini hal qilishda, ijtimoiy himoyani ta’minlashda va jamoatchilik nazoratini amalga oshirishda muhim o‘rin tutadi¹.

Mahalla, oila, jamoa va davlat o‘rtasidagi bog‘lovchi bo‘g‘in sifatida demokratik qadriyatlarni qo‘llab-quvvatlaydi. Xorijlik olimlar Mishel Salinas² va Parviz Morviy³lar o‘z tadqiqotlarida O‘zbekiston mahalla tizimini “noyob ijtimoiy institut” sifatida ta’riflaganlar. Ular mahallaning xalqqa yaqinligi, uning ko‘p qirrali ijtimoiy vazifalari va o‘zining qadimiy hamda zamonaviy xususiyatlarni uyg‘unlashtirishiga yuqori baho berganlar.

Mahalla nafaqat oila va jamiyat, balki davlat bilan ham yaqin aloqada bo‘lib, ular o‘rtasida bog‘lovchi bo‘g‘in vazifasini o‘taydi. U demokratik qadriyatlarni qo‘llab-quvvatlash, jamoatchilik manfaatlarini himoya qilish, aholining faol ishtirokini ta’minlash orqali ijtimoiy adolat va barqarorlikni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Shu jihatdan, mahalla fuqarolik jamiyatining asosiy tayanchi sifatida ham e’tirof etiladi.

Maqsad va uni asoslash. O‘zbekistonda mahalla institutining mustaqillik yillaridagi rivojlanishini tahlil qilib, uning ijtimoiy, iqtisodiy va ma’naviy sohalaridagi roli hamda ahamiyatini yoritishga harakat qilinadi. Mahalla institutini

¹ Mirziyoyev Sh. Demokratik islohotlarning izchil davom ettirish, xalqimiz uchun tinch va osoyishta, munosib hayot rejasini yaratish barqaror taraqqiyot kafolatidir // O‘zbekiston Respublikasi Prezidentligiga nomzod Shavkat Mirziyoyevning O‘zLiDePning VIII syezdidagi ma’ruzasi, 19.10.2016 yil.

² Salinas M. “Mahalla - oila institutini mustahkamlashning muhim omili” // “Xalq so‘zi” gazetasi, 2012-yil 4-dekabr. // <http://www.oldxs.uz/yuzma/133-bugun-sonda/3339-mahalla-xalqaro.html>

³ Mahalla institutining Amerika Qo‘shma Shtatlaridagi taqdimoti // “Xalq so‘zi” gazetasi, 2014-yil 13-iyun. // <http://xs.uz/index.php/homepage/khorizhda/item/1386>

zamonaviy talablarga mos ravishda takomillashtirish hamda uning xalqaro maydondagi maqomini kuchaytirish maqsadida quyidagi tavsiyalar beriladi:

1. Demokratik qadriyatlarni qo‘llab-quvvatlashdagi o‘rnini belgilash.

2. Ijtimoiy muammolarni hal etishdagi faoliyatini aniqlash.

3. Davlat va aholi o‘rtasidagi bog‘lovchi bo‘g‘in sifatidagi ahamiyatini oshirish.

4. Milliy qadriyatlar va urf-odatlarini saqlashdagi hissasini yoritish.

5. Xalqaro me‘yorlarga muvofiq rivojlanish istiqbollari aniqlash.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi.

Mahallaning huquqiy maqomi “Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari to‘g‘risida”gi Qonun va boshqa me‘yoriy hujjatlar bilan mustahkamlangan. Uning asosiy funksiyalari quyidagilardan iborat:

- ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini aniqlash va ularga yordam ko‘rsatish;

- aholining kundalik turmushiga tegishli masalalarni tezkor va samarali hal qilish;

- jamiyatda milliy qadriyatlar va oilaviy an‘analarni mustahkamlash;

- davlat organlari va mahalliy hokimiyatlar faoliyatini nazorat qilishda fuqarolarning ishtirokini oshirish;

- hududning ijtimoiy-iqtisodiy holatini yaxshilashga qaratilgan tashabbuslarni qo‘llab-quvvatlash.

Mahalla aholi bilan yaqin aloqada bo‘lib, ularning kundalik turmush tarzini chuqur tushunadi. Bu esa mahalliy darajada paydo bo‘lgan muammolarni joyida hal qilish imkoniyatini beradi. Mahallaning mazkur xususiyati aholining ehtiyojlariga javob berish va ularning manfaatlarini himoya qilishda samarali mexanizm yaratadi.

Mahallada qaror qabul qilish jarayonlari fuqarolarning to‘g‘ridan-to‘g‘ri ishtirokiga asoslanadi. Fuqarolar o‘zlari saylagan organlar orqali mahalliy masalalarni muhokama qilishadi, bu esa jamoatchilik manfaatlariga muvofiq qarorlar qabul qilinishiga olib keladi. Mazkur jarayon mahallaning demokratik institut sifatidagi o‘rnini mustahkamlaydi.

Mahalla oila va jamoalar o‘rtasida hamjihatlikni ta’minlab, ijtimoiy birdamlikni kuchaytiradi. U ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni jamoaviy muhokama va hamkorlik orqali hal

etishga ko‘maklashadi. Bu esa mahallaning nafaqat boshqaruv tizimi, balki jamoatchilikni birlashtiruvchi markaz sifatidagi o‘rnini belgilaydi.

Mahalla milliy an‘analari, ma‘naviy qadriyatlar va urf-odatlarini saqlab qolishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu qadriyatlarini jamiyatda keng yoyish va ularni rivojlantirishda faol ishtirok etadi. Shuningdek, mahalla aholining ma‘naviy tarbiyasi va madaniy hayotini boyitishda alohida ahamiyatga ega.

Bu xususiyatlar mahallaning faqat boshqaruv tizimi emas, balki jamiyatning barqarorligi va taraqqiyotiga hissa qo‘shuvchi noyob ijtimoiy institut sifatidagi ahamiyatini ko‘rsatadi. Mahalla xalq bilan yaqin hamkorlik qilib, jamoatchilikka xos muammolarni tezkor va samarali hal qilish imkonini yaratadi.

Xorijiy tadqiqotchilar mahalla institutini demokratik qadriyatlarning yorqin namunasi sifatida baholaydilar⁴. Ular mahalla tizimini boshqa mamlakatlarda joriy etish bo‘yicha o‘rganishlar o‘tkazish imkoniyatini ta‘kidlab, uni jamiyatning ijtimoiy barqarorligini ta‘minlashda o‘ziga xos tajriba sifatida ko‘rishadi. Xorijiy mamlakatlarda mahalliy boshqaruv organlari, odatda, davlatning ma‘muriy apparati tarkibida bo‘lib, markaziy hokimiyatga hisobot beradi. Ular davlat tizimining bir qismi sifatida harakat qiladi.

O‘zbekistondagi fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, ya‘ni mahalla instituti, davlat hokimiyati tizimiga kirmaydi. U mustaqil faoliyat yuritib, mahalliy aholi manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan⁵. Bu uni boshqa mamlakatlardan farqli o‘laroq, xalqchil institutga aylantiradi.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunchiligida mahalla institutining huquqiy maqomi aniq belgilangan⁶. Uning faoliyati davlat himoyasida bo‘lib, huquqiy kafolatlar bilan ta‘minlangan. Mahalla instituti jamiyatda milliy qadriyatlarni, urf-odatlarini va an‘analarni saqlab qolishda muhim o‘rin tutadi. Shuningdek, u ijtimoiy integratsiyani ta‘minlaydi va aholi o‘rtasida hamjihatlikni mustahkamlaydi.

Mahalliy boshqaruv va o‘zini o‘zi boshqarish organlari o‘rtasidagi asosiy farq – ularning davlat

hokimiyatidan mustaqilligida. Mahalla instituti mahalliy aholining tashabbuslariga tayangan holda faoliyat yuritadi.

O‘zbekiston mahalla instituti nafaqat boshqaruv mexanizmi, balki jamiyatni birlashtiruvchi muhim ijtimoiy institut sifatida namoyon bo‘ladi. Uning ahamiyati iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlashda, aholining turmush darajasini yaxshilashda, shuningdek, jamiyatdagi demokratik qadriyatlarni qo‘llab-quvvatlashda yaqqol ko‘rinadi.

Mahalla institutining ushbu xususiyatlari uni O‘zbekistonning demokratik, ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy rivojlanishining muhim poydevorlaridan biriga aylantiradi. O‘zbekistonda mustaqillik yillari mahalla institutining rivojlanishi va ahamiyatini oshirishda yangi bosqich bo‘ldi. U xalq va davlat o‘rtasidagi bog‘lovchi bo‘g‘in sifatida nafaqat mahalliy darajada, balki milliy rivojlanishning muhim elementi sifatida yangicha mazmun va funksiyalar bilan boyidi.

Huquqshunos Sh.Jalilovning fikriga ko‘ra, mahalliy boshqaruv aholining manfaatlarini ifodalaydigan, saylov orqali tayinladigan organlar va ularning ma‘muriy apparati orqali amalga oshiriladigan mahalliy ahamiyatga ega bo‘lgan ishlarni boshqarish tizimidir. Ushbu ta‘rif mahalliy boshqaruvning asosiy tamoyillarini, ya‘ni aholining faolligi, saylanadigan vakillik organlari va mahalliy darajadagi mas‘uliyatli boshqaruv mexanizmini o‘z ichiga oladi⁷. Bu tizim, bir tomondan, davlatning ma‘muriy-hududiy tuzilmasida samarali boshqaruvni ta‘minlasa, ikkinchi tomondan, aholining o‘z ehtiyoj va manfaatlarini o‘zlari hal qilish imkoniyatini beradi.

Ko‘pchilik davlatlarda mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish organlari, odatda, “munisipalitetlar” deb ataladi. “Munisipal” tushunchasi “mahalliy” degan ma‘noni anglatadi. Rim imperiyasi davrida “municipium” atamasi o‘zini o‘zi boshqarish huquqiga ega bo‘lgan shaharlarga nisbatan ishlatilgan bo‘lib, bu shaharlarda aholi o‘z vakillarini saylash orqali boshqaruvda ishtirok etgan. “Municipium” so‘zi lotin tilidan olingan bo‘lib, “munis” (mas‘uliyat) va “sario” yoki “geserio” (bo‘ynimga olaman) ma‘nosini bildiradi⁸.

⁴ Ollamov Ya, Saidova X. Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish huquqi: nazariy va amaliyot masalalari. – Toshkent: TDYuI, 2006. – B.96.

⁵ Jalilov Sh.I. O‘zbekiston Respublikasining o‘zini o‘zi boshqarish huquqi (Darslik) – Toshkent: Voris, 2007. – B. 82.

⁶ O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. [Matn] Rasmiy nashr – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2023. – B. 60-63.

⁷ Jalilov Sh.I. O‘zbekiston Respublikasining o‘zini o‘zi boshqarish huquqi (Darslik) – Toshkent: Voris, 2007. – B. 82.

⁸ Ollamov Ya, Saidova X. Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish huquqi: nazariy va amaliyot masalalari. – Toshkent: TDYuI, 2006. – B.96.

Bu atama mahalliy aholi tomonidan o'z hududida maxsus masalalarni boshqarish mas'uliyatini bo'yniga olishni anglatgan. Shu tariqa, munitsipal boshqaruv aholi manfaatlarini ifodalovchi hamda boshqaruvni jamoaviy mas'uliyat asosida amalga oshiruvchi tizim sifatida shakllangan. Boshqacha qilib aytganda, "munitsipalitet" tushunchasi nemischa "munizipalitat", lotincha "municipium" va fransuzcha "municipalisat" so'zlaridan kelib chiqqan bo'lib, u ko'pgina davlatlarda saylash yo'li bilan tashkil etilgan o'zini o'zi boshqarish va boshqaruv organlarining yig'indisini ifodalaydi.

Mustaqillik davrida mahalla o'zining xalqchilligi, demokratik qaror qabul qilish jarayonlaridagi faoliyati bilan fuqarolarning ijtimoiy jihatdan faollashuviga xizmat qildi. Mahalla xalqning muammolarini davlat organlariga yetkazishda, shuningdek, davlat siyosatini aholi o'rtasida targ'ib qilishda muhim o'rin tutadi. U turli ijtimoiy loyihalarni amalga oshirishda davlat va jamoatchilikning o'zaro hamkorligi uchun poydevor yaratdi. Mahalla nafaqat kundalik muammolarni hal etish, balki ijtimoiy zaif qatlamlar, yolg'iz keksalar, nogironligi bo'lganlar va yoshlar bilan ishlashda davlat organlari bilan hamkorlikda faoliyat yuritmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlarida mahalla institutining huquqiy maqomi aniq belgilangan. Uning mustaqil faoliyati Konstitutsiya bilan kafolatlangan⁹. Shu bilan birga, "Mahalliy o'zini o'zi boshqarish to'g'risida"gi Qonunlar orqali uning vakolatlari kengaytirildi, moliyaviy mustaqilligi va tashkilotchilik salohiyati oshirildi.

Mahalla instituti mustaqillik yillarida ijtimoiy adolat va aholini qo'llab-quvvatlashning muhim tuzilmasi sifatida shakllandi. Hozirgi kunda mahallaning ijtimoiy yordam ko'rsatishdagi roli sezilarli darajada kuchaytirildi.

Jumladan:

- kam ta'minlangan oilalarni qo'llab-quvvatlash, nafaqa tayinlash va moddiy yordam ko'rsatish bo'yicha tizimli ishlarni amalga oshirmoqda;

- yolg'iz keksalar, nogironligi bo'lganlar va ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi qatlamlari uchun maqsadli dasturlar tashkil etilmoqda.

⁹ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. [Matn] Rasmiy nashr – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2023. – B. 60-63.

Mahalla instituti aholining ijtimoiy-iqtisodiy holatini yaxshilash maqsadida ishsizlikni kamaytirish hamda yangi ish o'rinlarini yaratishda faol ishtirok etmoqda.

Bunda quyidagi vazifalarni bajarishda faol ishtirok etmoqda:

- davlat tomonidan amalga oshirilayotgan bandlik dasturlarini mahalliy darajada joriy qilish;

- kasbga o'qitish, qayta tayyorlash va maxsus treninglar orqali yoshlarni mehnat bozoriga tayyorlash;

- mahalla hududida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga ko'maklashish.

Mahalla institutining vakolatlarini kengaytirish orqali jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, aholining hayot sifati va farovonligini oshirishda muhim qadamlar qo'yilmoqda. U nafaqat ijtimoiy yordam ko'rsatish mexanizmi, balki iqtisodiy rivojlanishga ko'maklashuvchi vosita sifatida o'zini namoyon etmoqda.

Mustaqillik yillarida mahalla institutining davlat boshqaruv tizimidagi roli qayta ko'rib chiqildi. Mahalla markaziy davlat hokimiyatidan mustaqil tuzilma sifatida shakllandi. Hozirgi kunda mahalla o'zining aholini birlashtirish, ijtimoiy adolatni ta'minlash va mahalliy masalalarni hal etishdagi roli bilan muhim institut sifatida mustahkamlandi. Davlat va jamoat o'rtasidagi ishonchli ko'priksifatida faoliyat olib bormoqda.

Mahalla nafaqat boshqaruvning mahalliy darajasidagi muhim bo'g'ini, balki jamiyatda milliy va ma'naviy birlikni ta'minlovchi ijtimoiy institut sifatida namoyon bo'ladi. U quyidagi vazifalarni amalga oshiradi:

- milliy qadriyatlar va urf-odatlarini asrash. Mahalla milliy an'analar, urf-odatlar va ma'naviy merosni davoniyligini ta'minlash va rivojlantirishda asosiy mexanizm vazifasini bajaradi;

- demokratik qarorlar qabul qilish. Mahalla aholining o'zini o'zi boshqarishdagi ishtirokiga imkon yaratish bilan demokratik jarayonlarni joriy qiladi. Fuqarolar mahalliy masalalarni muhokama qilishda hamda ular yuzasidan qarorlar qabul qilishda bevosita qatnashadilar;

- hamjihatlik va birdamlikni mustahkamlash. Aholining turli qatlamlari o'rtasida ijtimoiy birlikni ta'minlash, o'zaro ko'mak va hamkorlik muhitini yaratish, jamoatchilikni umumiy manfaatlarini himoya qilishga safarbar qilishda muhim o'rin tutadi.

Alohida ta'kidlash lozimki, mahalla instituti o'zining ijtimoiy faollikka qaratilgan vazifalari va xalqchilik xususiyati orqali jamiyatda muhim rol o'ynaydi. U fuqarolarning turmush darajasini oshirish, ularning demokratik jarayonlardagi ishtirokini ta'minlash va ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal etishda yetuk fuqarolik jamiyati instituti sifatida namoyon bo'lmoqda.

Yakuniy qism. Mahalla institutining qayta ko'rib chiqilgan vazifalari va ijtimoiy funksiyalari uni davlat boshqaruvining ajralmas qismi sifatida emas, balki jamiyatning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shuvchi mustaqil ijtimoiy tuzilma sifatida shakllantirdi. U milliy qadriyatlarni asrash, aholining ijtimoiy faolligini oshirish va demokratik jarayonlarni joriy etishda o'z ahamiyatini tobora oshirmoqda. Mustaqillik

yillarida mahalla instituti jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va ma'naviy rivojlanishining ajralmas qismi sifatida shakllandi. U nafaqat mahalliy darajada, balki milliy rivojlanish jarayonida ham muhim o'rin tutib, jamiyatni demokratlashtirish, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va aholi turmush tarzini yaxshilashga qaratilgan islohotlarda asosiy institutsional bo'g'in sifatida namoyon bo'lmoqda. O'zbekistonda mahalla institutining rivojlanishi milliy qadriyatlarni saqlash, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shish hamda davlat va jamiyat o'rtasidagi samarali muloqotni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etdi. Uning mustaqillik yillaridagi transformatsiyasi mahallani zamonaviy talablarga javob beradigan, jahon tajribasi bilan uyg'unlashgan xalqchil institutga aylantirdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev Sh. Demokratik islohotlarning izchil davom ettirish, xalqimiz uchun tinch va osoyishta, munosib hayot rejasini yaratish barqaror taraqqiyot kafolatidir // O'zbekiston Respublikasi Prezidentligiga nomzod Shavkat Mirziyoyevning O'zLiDePning VIII syezdidagi ma'ruzasi, 19.10.2016-yil.
2. Salinas M. "Mahalla – oila institutini mustahkamlashning muhim omili" // "Xalq so'zi" gazetasi, 2012 yil 4 dekabr // http://www.oldxs.uz/yuzma/133-bugun-sonda/3339-mahalla_xalqaro.html
3. Mahalla institutining Amerika Qo'shma Shtatlaridagi taqdimoti // "Xalq so'zi" gazetasi, 2014-yil 13-iyun // <http://xs.uz/index.php/homepage/khorizhda/item/1386>.
4. Ollamov Ya., Saidova X. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish huquqi: nazariy va amaliyot masalalari. – Toshkent: TDYuI, 2006. – B.96.
5. Jalilov Sh.I. O'zbekiston Respublikasining o'zini o'zi boshqarish huquqi; darslik – Toshkent: Voris, 2007. – B. 82.
6. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. [Matn] Rasmiy nashr. – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2023. – B. 60-63.
7. Jalilov Sh.I. O'zbekiston Respublikasining o'zini o'zi boshqarish huquqi (Darslik) – Toshkent: Voris, 2007. – B. 82
8. Ollamov Ya , Saidova X. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish huquqi: nazariy va amaliyot masalalari. – Toshkent: TDYuI, 2006. – B.96.

“OILA VA GENDER” ILMIIY-TADQIQOT INSTITUTI
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ «СЕМЬЯ И ГЕНДЕР»
“FAMILY AND GENDER” RESEARCH INSTITUTE

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT,
GENDER VA OILA

Общество, гендер и семья в Центральной Азии
Society, Gender and Family in Central Asia

xalqaro ilmiy jurnali

международный научный журнал

international academic journal

2024/4 (13)

DOI: 26739/2118-9998

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining 2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli
“Ommaviy axborot vositasi davlat ro‘yxatidan o‘tkazilganligi to‘g‘risida guvohnoma”si olingan.

*Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining
dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar RO‘YXATI (2019)ga
pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun
ilmiy maqolalar e‘lon qilinishi mumkin bo‘lgan jurnal sifatida ro‘yxatga olingan.*

MUASSIS:

“Oila va gender” ilmiy-tadqiqot instituti

JURNAL TAHRIRIYATI:

Bosh muharrir: **Egamberdiyeva N.**

Bosh muharrir o‘rinbosari: **Musurmanova A.**

Mas‘ul kotib: **Mavlonov B.**

Muharrirlar: **Yunusov U., Nomozova O‘.,
Razzakova N., Sobirova E.,
Jabborov U.**

Sahifalovchi: **Umaraliyev Z.**

Dizaynerlar: **Abdullayev L., Sobirov F.**

Web dizaynerlar: **Yakubov O., Alimova Z.**

Jurnaldagi materiallardan foydalanilganda mualliflik huquqini e‘tiborga olgan holda jurnalga havola berilishi shart.

Jurnalga kiritilgan maqola materiallari mazmuni mualliflarning shaxsiy ilmiy-nazariy yondashuvi va qarashi sifatida talqin qilinadi.

1940

Nashriyot ro‘yxat raqami № 1043191. 24.09.2021-y.

Bosishga ruxsat etildi: 27.12.2024.

“Times New Roman” garniturası. Qog‘oz bichimi: 60x84 1/8

Nashriyot bosma tabog‘i 7,2.

100000, Toshkent shahri, Mirzo Ulug‘bek tumani,

M.Ismoilıy ko‘chasi 1-G uy.